

MODRO SOŽITJE

Slovenska zgodba o elektriki Beseda urednice

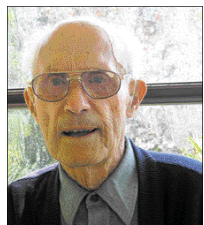
Dežela pod Stolom je poleg pomembnih velikanov slovenske zgodovine in kulture, kot so Prešeren, Čop, Finžgar, prispevala tudi k razvoju slovenskega gospodarstva in tehniške kulture. 90 let je minilo od postavitve temelja javnega elektroenergetskega omrežja na Slovenskem, HE Završnica v Mostah, ki predstavlja pomemben mejnik v razvoju javne elektrifikacije celotne dežele. Težko bi opisali, kako pomemben razvojni korak je za gospodarski razvoj Slovenije predstavljala vzpostavitev povezanega elektroenergetskega sistema od proizvodnega vira do končnega odjemalca. Danes si življenja brez električne energije namreč ne moremo več predstavljati.

Zivljenja brez električne energije pa se še dobro spomni gospod Janko Pšenica, prvi direktor Savskih elektrarn, ki bo v oktobru praznoval 97 let. Hidroelektrarna Završnica je bila zgrajena leta 1914, obratovati pa je začela leta 1915, ko je imel gospod Pšenica komajda 7 let in njegovi spomini na ta in tudi povojni čas so izredno zanimivi.

Pred izgradnjo hidroelektrarne Završnica so obratovale samo industrijske elektrarne, ki so pogajale proizvodnjo v tovarnah. Železarna je imela nekaj svojih elektrarn, pa tudi Predilnica v Trziču je imela svojo. Delo na kmetijah in obrtnih delavnicah je v celoti potekalo ročno, doma pa so si svetili s svečami. Po izgradnji HE Završnica so počasi začeli širiti elektroenergetsko omrežje tudi v mesta in vasi. Vendar pa nova elektrarna z dvema agregatoma ni polno obratovala, saj poraba ni bila dovolj velika. Gospod Pšenica se spominja, da je bila takrat elektrika precej draga, "ljudje so šparali", zato so dobro premislili preden so prižgali luč v izbi. Tudi žarnice, takrat so bile 5 in 10 watne, niso bile prav poceni. V povprečju so takratne hiše imele po tri žarnice, ki so jih skrbno pazili.

Kmetije so se na začetku bali elektrike in so se upirali elektrifikaciji kmetij tako, da so jim morale Kranjske deželne elektrarne najprej posojati električne motorje za žage, mlitnice in druge stroje, da bi spoznali, da jim elektrika lahko pre-

cej olajša delo na kmetiji. Elektrike pa so se najbolj razveselile gospodinje, predvsem tiste, ki so si lahko privoščile električni likalnik. Likanje z likalnikom na premog je bilo namreč precej naporno, se spominja gospod Pšenica, ki je kot

Janko Pšenica, prvi direktor Savskih elektrarn, se še spominja dni, ko je elektrika prvič obšla gorenjske domove. V povprečju so takratne hiše imele po tri žarnice, ki so jih skrbno pazili.

najstnik delal kot vajenec pri elektrotehničnem podjetju Jožeta Markeša na Murovi (na Jenenichah).

Takrat, pravi, se je navdušil nad elektriko. Zato se je vpisal v tehniško šolo v Ljubljani, kjer se je zaradi slabih finančnih razmer v družini težko preživljal. Kljub temu, da mu je bilo v dijaških letih zelo težko, je šolo dokončal in se kmalu kot prvi domačin zaposlil v Kranjskih deželnih elektrarnah. Tedaj je bila to služba za gospode, igrivo pove gospod Pšenica. Začel je kot monter na terenu. Ker pa je bil edini domači strokovnjak s kvalificirano izobrazbo, so mu dodeljevali vse bolj odgovorna dela. Nato so ga premestili na oddelek za števec. Sodeloval je tudi pri projektu izgradnje hidroelektrarne Moste in drugih elektrarn na Gorenjskem, ki so spadale pod Državne elektrarne Slovenije. Izgradnja elektrarne s tako veliko pregrado, kot je bila pregrada HE Moste, je bila v slovenskem prostoru nekaj izjemnega tudi zato, ker je bila večina opreme v elektrarni izdelana v Sloveniji, na kar so bili takrat še posebno ponosni.

Da je Janko Pšenica zelo inteligentnejši, inovativnejši in delaven

mož, so prepoznali tudi v Državnih elektrarnah, ko so mu v petdesetih letih zaupali vodstvo podjetja s hidroelektrarnami Moste, Završnica, Kranjska Gora in Savica. Leta 1965, ko so nastale Savske elektrarne, pa je gospod Pšenica postal prvi direktor. Tudi njemu gre torej velika zasluga, da se je strojnica hidroelektrarne Završnica ohranila v tako dobrem stanju, da bo lahko ob tej ugledni starosti, ki se ponaša s plodno preteklostjo, služila kot izjemni primer tehniške kulture. Akumulacija hidroelektrarne Završnica je danes del hidroenergetskega sistema HE Moste, v katerega se od leta 1977 vključuje kot četrti agregat, nameščen v sami strojnici HE Moste, in nadaljuje poslanstvo prve javne deželne hidroelektrarne na Slovenskem. V.T.

Barbara Šebenik, urednica glasila

V Savskih elektrarnah se zavedamo pomena sodelovanja z lokalnimi prebivalci. V ta namen smo razvili glasilo Modro sožitje kot način komuniciranja, ki nam omogoča razvijanje odnosov s prebivalci na Gorenjskem. Glasilo, ki bo kot priloga Gorenjskega glasa izhajalo najmanj enkrat letno, je namenjeno predvsem spodbujanju razumevanja do projektov, usmerjenih v ohranjanje naravnih in kulturnih vrednot in načinu predstavitve našega pristopa sodelovanju z lokalnimi skupnostmi ter širši javnosti Gorenjske. Izgradnja HE Završnice je v preteklosti predstavljala pomemben razvojni korak za elektro-gospodarstvo na območju Go-

renjske, saj je omogočila, da tudi Gorenjska postane pomemben dejavnik v elektrogospodarstvu Slovenije. Kar je v preteklosti predstavljala za Gorenjsko regijo in njeno elektrogospodarstvo HE Završnica, danes predstavlja HE Moste. Z Modrim sožitjem želimo narediti začetni korak v prizadevanjih, da bi skupaj s prebivalstvom našli rešitev, ki bi ustrezala vsem in bi upoštevala tako okoljske kot tudi energetske in gospodarske interese.

Modro sožitje nam pomeni predvsem opredeljevanje in usklajevanje interesov in prioritete, pomeni pa tudi usklajevanje družbenih potreb in skupnih dejavnikov, ki vplivajo na njihovo uresničitev. Modro sožitje pomeni vzpostavljati ravnovesja med družbeno potrebo po razvoju in družbeno potrebo po kakovosti življenja, ki ga predstavlja naravno okolje. V SEL verjamemo v koristnost

našega delovanja in si prizadevamo za modro sožitje med okoljem, gospodarskimi interesi ter vsemi posredno in neposredno udeleženi skupinami, ki lahko prispevajo k učinkovitejšemu in okolju prijaznejšemu delovanju. To nam predstavlja izhodišče za projekte, ki jih izvajamo in načrtujemo.

HE Završnica - spomenik tehniške kulture

Anton Kosej, vodja HE Moste

"Završnica teče. Prva Kranjska deželna elektrarna v obratu. Turbine se vrte, stroji delujejo in luč se je zasvetila!" Tako je v silnem zanosu ob začetku obratovanja HE Završnica zapisal kranjski deželni odbornik za finance, dr. Evgen Lampe, v Slovensku 27. februarja 1915. Ideja o elektrifikaciji in pridobivanju električne energije je bila na slovenskem uresničena zelo zgodaj. Prva električna razsvetljava je zasvetila v Trziču leta 1880, leto kasneje pa v Litiči. Do leta 1914 je bilo na današnjem območju Slovenije že 17 elektrarn, ki pa so napajale predvsem industrijske obrate in mestna jedra. Izgradnja HE Završnica v letu 1914 in začetek obratovanja v letu 1915 je tako dejansko bila nekaj posebnega, pomenila je začetek splošne elektrifikacije podeželja, saj je elektrika počasi dosegla številne slovenske domove.

Takratna Avstroogrška je imela rešen namen izpeljati elektrifikacijo po celotnem področju, tudi v deželi Kranjski. Kljub neizpeljani, prvotno široko načrtovani gradnji elektrarn na Savi in njenih pritokih, ki bi pomenila veliko pridobitev za takratne razmere, se je gradnja vršne hidroelektrarne Završnica leta 1911 vseeno začela. Gradili so hitro in dobro, kar se lahko prepričamo še danes s pogledom na dobro ohranjene objekte. Elektrarna Završnica je z elek-

trično energijo uspešno oskrbovala prebivalce zgornje Gorenjske v vseh burnih obdobjih prve in druge svetovne vojne do danes, najprej pod okriljem Kranjskih deželnih elektrarn do leta 1945, nato pa s z njo 20 let upravljale Državne elektrarne Slovenije, od leta 1965 dalje pa Savske

ergije, je elektrarno v letu 1978 nadomestil nov agregat, ki je bil postavljen kot četrti agregat v strojnico sosednje HE Moste. Tako sta nova agregat in stara HE Završnica izmenjave proizvajala dragoceno vršno električno energijo za oskrbovanje porabnikov v času, ko je električne energije najbolj primanjkovalo. Stara dobra Završnica je bila v tistih letih nepogrešljiva, saj je interventno vskočila in s 70 in več leti staro opremo opravila tisto, kar novejši stroji niso zmogli. Obratovala je takrat, ko je bil nadomestni agregat zaustavljen zaradi vzdrževalnih del ali ob napakah na njegovi opremi, ki pa jih je bilo v teh letih zelo veliko.

V obdobju po izgradnji nadomestnega agregata so bile prvič izražene tudi težnje po tem, da bi se staro povsem umaknilo novemu. Predlagano je bilo, da bi opremo stare HE Završnica demontirali, prazno strojnico pa uporabili za remontno dvorano sosednje HE Moste. Namera je doživela ostro kritiko, predvsem pri zaposlenih v Saviških elektrarnah Ljubljana, ki so zastopali mnenje,

da je tako mojstrstvo potrebno ohraniti tudi naslednjim rodovom, tako v ponos kot v veren dokaz slovenskih elektroenergetskih korenin.

Želja po spodobni ohranitvi je napredovala in dozorevala vse do letošnjega leta, ko je HE Završnica oddala zadnje kilovate

v omrežje in na pobudo vodstva Savskih elektrarn Ljubljana postala spomenik tehniške kulture.

Znanja željni obiskovalci dežele pod Stolom si bodo tako lahko, poleg bogate kulturne dediščine, ki so jo zapustili znani moške kot so Prešeren, Finžgar, Janša, Jalen, Čop, ogledali tudi 90 in več let staro strojnico, izjemen zgodovinsko-tehniški objekt. V naslednjih letih pa bomo preuredili tudi ostale elemente elektrarne, tako da bomo poleg prikaza tehnične zapuščine na kar najbolj neposreden način približali obiskovalcem tudi zapleteno pot proizvodnje električne energije iz obnovljivega vira - vode.

Proizvodnja električne energije ima v tem koncu Slovenije globoke korenine in bogato tradicijo. Kar nekaj preteklih generacij je kruh preživetja zaužilo ob pomoči teh objektov, zato nameravamo pri Saviških elektrarnah Ljubljana to tradicijo negovati in jo nadalje razvijati, da bodo od nje imele koristi tudi vse bodoče generacije in naravno okolje, kajti energija proizvedena iz čistih obnovljivih virov je energija modrosti in prihodnosti.

Janko Pšenica je imel 6 let, ko je bila HE Završnica zgrajena.

